

XVII, s. XVIII, s. XIX i per últim per el segle XX. Dintre d'aquests capítols existeixen uns subcapítols que els desglossen segons temes a tractar.

No consta cap apèndix que ens aporte cap document estadístic, ni gràfics. Tots els gràfics i dades estadístiques que hi poden aparèixer es troben en el contingut de la narració de l'obra en si.

Aquesta és una obra que ha estat publicada per la diputació de Castelló i respon a les exigències d'una població encuriosida per saber més sobre la seua terra, sobre el seu poble. Aquesta gran tasca es pot portar a terme gràcies a l'afany investigador de selectes persones dedicades al cultiu d'una història que a voltes encara sembla incerta, a causa de la manca de fonts que ens donen informació al respecte.

Aquesta volta li ha tocat el torn a la vila de les Coves de Vinromà, un poble "situat en un punt al bell mig de la depressió en direcció NNE-SSW", que "enllaçaria Vilafamés amb Sant Mateu" (pag.21), on es pot arribar agafant la carretera comarcal que va de Castelló fins a Sant Mateu. Sabem que per aquesta vila passava "la antigua calzada real de los romanos, viéndose aún de trecho en trecho algunas columnas miliarias, habiendo desaparecido otras"(1) que després seguí sent el camí reial que connectava València amb Barcelona(2). D'aquest fet, de ser una de les viles de l'època romana, també en parlava, previament a Madoz, el botànic Cavanilles a la seua obra(3), com bé ho comenta Josep Sánchez Adell, a les paraules preliminars que li dedica a l'autor per encapçalar l'obra de la qual estem parlant.

Els orígens de les Coves de Vinromà són bastant incerts, encara així l'autor apunta que a les coves de la Moreria (montanyeta característica del poble per les seues coves) hi hagué un assenta-

ment ibèric, romà i medieval, ja que les trobades de ceràmica portades a terme per Josep Lluís de Viciano ho asseguren(pàg.58).

Juntament a aquesta reflexió sent fan d'altres que tenen com a suport les opinions de varios historiadors. Així doncs, segons Esteve Galvez el poblament ibèric més important era situat precisament al lloc que avui ocupa el poble i ho afirma contant que al renovar la façana de la casa nº11 del carrer Hospital, sorgiren dels fonaments testos ibèrics(pàg.60). Amb totes aquestes dades, i tenint en compte les investigacions

fetes fins avui, penso que segurament fins l'últim terç del segle XIII, el poblat estava assentat a la Moreria, opinió que sustento a partir de, en primer lloc, les observacions que puc fer de l'estat actual de la Moreria on encara es veuen restes de construccions de parets i de una espècie de torre o casa, i en segon lloc de les hipòtesis que planteja l'autor a partir de l'estudi de la que suposem que és la primera carta pobla de la vila de Les Coves, datada de 1281.

Ho suposem així perquè fins aleshores encara no s'ha trobat altra carta pobla anterior que ho desmentisca, encara que per sentit comú podem pensar que anteriorment es feren d'altres, ja que abans de n'Artal, foren altres els senyors de la vila: a partir de la conquesta per Jaume I, primer senyor, després fou Balasc d'Alagó i l'ordre de Calatrava(4). La que conservem actualment es un muntatge de l'original carta-pobla de les Coves, atorgada per n'Artal d'Alagó, en 1281. La original no es sap en quines circumstàncies ni quan desaparegué, això si, sabem que fou en una data posterior a 1416, ja que és quan es va copiar al "libro de poblaciones y privilegios de la Orden de Santa Maria de Montesa"(5). Doncs bé, en aquesta carta pobla del poble apareix una dada curiosa que obliga a reflexionar, i és el fet que N'Artal es reserva una espècie de solar, en la part més alta del poble, per construir el castell. Açò ens assegura que entrant cap a l'últim terç del s. XIII no existia encara cap castell o residència senyorial a Les Coves, i açò apunta a que l'empaçament elegit en 1281 era relativament recent, i que, per tant abans la població estigué situada en altre indret. Pensem açò perquè resulta impensable creure que anteriorment a la decisió de N'Artal de construir un castell no existira a les Coves algun tipus de residència senyorial a causa de la impotència com a districte polític estratègic que tenia la vila per aquells temps. Per tant, suposo que la primera població covarina fins l'últim terç del segle XIII estigué assentada a la Moreria. Una hipòtesi que defenc perquè es clar pensar que per aquella època els musulmans covarins estigueren assentats a la Moreria ja que per una banda, ho confirma el mateix topònim "la Moreria", i per l'altra, ho fa pensar el fet que N'Artal d'Alagó vulgués edificar el castell a altre indret (l'actual poble) per voler translladar, diguem-ne als cristians, a viure a altra zona distinta separada de la dels musulmans(6).

S'ha de dir, tornant a la qüestió del castell, que mai arribà a fer-se, ja que els documents posteriors no en parlen a cap lloc. A més a més sabem que el castell era residència habitual del senyor, segons en quin tipus de